

Jacek Komoda, DoRzeczy, nr 17, 20-26.04.2020 r.

W północno-wschodniej części województwa lubelskiego, w powiecie bialskim, leży Studzianka, która w wiekach XVIII i XIX była jedną z bogatszych wsi tatarskich. Na miejscowym, zachowanym cmentarzu muzułmańskim znajduje się nagrobek gen. Józefa Bielaka, dowódcy pułku przedniej straży Wielkiego Księstwa Litewskiego. Był on jednym z wielu polsko-litewskich Tatarów, którzy poświęcili się służbie wojskowej, uczestnikiem licznych bitew i bohaterem wojny polsko-moskiewskiej w 1792 r., za którą otrzymał *Virtuti Militari*.

Bielak urodził się w 1729 r. w Łowczynach koło Nowogródka na Litwie, w rodzinie od wieków zajmującej się służbą wojskową. Jego ojciec Osman Bielak był porucznikiem jazdy lekkiej zwanej też tatarską. Syn poszedł w jego ślady, wstępując do pułku gen. Czymbaja Murzy Rudnickiego, przydzielonego do dworu króla Augusta III Sasa, i wkrótce został chorążym, a w 1760 r. rotmistrzem. Wziął udział w wojnie siedmioletniej, w starciach w Saksonii, na Śląsku - i w Czechach, za co otrzymał order od cesarzowej Marii Teresy. Za zasługi został w 1763 r. awansowany do stopnia pułkownika; rok później powierzono mu dowództwo 4. Pułku litewskiego straży przedniej, w którym komendę Bielak sprawował aż do śmierci. Oddział powołany był początkowo jako jednostka prywatna złożona z nadwornych oddziałów Tatarów Potockich, później przeniesiony został do armii saskiej, wreszcie do litewskiej i w 1776 r. liczył 395 koni. Równocześnie król August III Sas, na kilka miesięcy przed śmiercią, nadał Bielakowi 46 włók ziemi w Koszolah nad Lutnią, we wsi leżącej w pobliżu Łomaz, niedaleko wspomnianej Studzianki.

W konfederacji barskiej Bielak odegrał rolę dwuznaczną. Najpierw bił się z Moskalami pod komendą Kazimierza Puławskiego, ale od 1771 r. przeszedł na stronę króla Stanisława Augusta, po czym... znów wrócił do jego wrogów. Stał po stronie hetmana wielkiego litewskiego Michała Kazimierza Ogińskiego, kiedy ten zwrócił się przeciwko Rosjanom i pobił pod Beździerzem oddziały rosyjskie płk. Albiczewa. Hetman uległ jednak w bitwie pod Stołowiczami Aleksandrowi Suworowowi, gdzie Bielak dowodził pułkiem liczącym ok. tysiąc koni, w większości Tatarów polsko-litewskich. W przeciwieństwie do hetmana udało mu się wycofać po klęsce, gdyż znajdował się poza miasteczkiem, w którym Suworow zaskoczył nieprzygotowanych Litwinów.

Udział w konfederacji barskiej nie przeszkodził w dalszych awansach Bielaka. W 1772 r. został tytularnym generałem-majorem; równocześnie powiększył znacznie włości, nabywając Kościeniewiczze, Wólkę Kościeniewicką, Połoskę i Trojanów, a także części Studzianki i Ortelu.

Tym samym - jak podaje Sławomir Hordejuk - stał się jednym z najzamożniejszych Tatarów na ziemiach Rzeczypospolitej.

Od 1782 r. pułk Bielaka stacjonował w Kamieńcu Litewskim. Było to już po reformach Sejmu 1776 r., kiedy zlikwidowano przestarzałe chorągwie husarskie i pancerne, tworząc z nich brygady kawalerii narodowej. Jazdę lekką przeformowano w pułki straży przedniej i jako jedyną pozostawiono w dawnej formie, gdyż przez cały okres upadku armii polskiej i litewskiej zachowała dyscyplinę oraz sprawność bojową. Od tego czasu pułk lekki składał się z ośmiu chorągwi liczących w sumie 391 jeźdźców. Dodatkowo połączono chorągwie w jednostki taktyczne - szwadrony, które występowały w wojsku Rzeczypospolitej już od końca XVII w. Na czele litewskiego pułku straży przedniej Józef Bielak wziął udział w wojnie w obronie Konstytucji 3 maja w 1792 r. Walczył w armii litewskiej, która opóźniała marsz rosyjskich korpusów na Warszawę. Pułk straży przedniej najpierw osłaniał odwrót głównych sił, bijąc rosyjską jazdę pod Stołpcami 10 czerwca. Bielak szarżował wówczas ze swoimi Tatarami na przeprawiające się przez Niemen sotnie rosyjskiej dragonii. Kiedy zaś przez rzekę przedostał się kolejny oddział Moskali i zaatakował pozostałą część jazdy litewskiej, zmuszając ją do ucieczki, Bielak zebrał wokół siebie ok. 100 jeźdźców, z którymi wykonał desperacką szarżę. Zmieszała ona przeciwnika do tego stopnia, że pozwoliła na zebranie się i powrót na pole bitwy pozostałym szwadronom. Wspólnie odrzucili Rosjan do rzeki, w której potonęło wielu wrogów. Moskiewską jazdę uratowała nadchodząca piechota, która ostrzałem zmusiła siły litewskie do ustąpienia.

Bielak wziął udział w bitwach pod Mirem i pod Zelwą. Za kampanię 1792 r. otrzymał Order Virtuti Militari. Dwa lata później, wspólnie ze swym pułkownikiem Jakubem Azulewiczem, przystąpili do powstania kościuszkowskiego, w trakcie którego Bielak zmarł w czerwcu 1794 r. Pochowany został we wspomnianej Studziance jako jeden z najwybitniejszych dowódców jazdy Tatarów polskich.

reb. Janusz Baranowski